

LÉTEZIK-E MÉG A HÍRSZERZÉSI CIKLUS? (MIRŐL SZÓL A HÍRSZERZÉS?)

A magyar társadalomban és a hazai tudományos életben a nemzetbiztonsági rendszer funkciójával kapcsolatban nagyon sok a félreértés, amelynek okát alapvetően két oldalról kell megvizsgálni. Az egyik, hogy a társadalom a nemzetbiztonsági rendszert az elmúlt évtizedek botrányaival és visszaéléseivel, valamint az 1989 előtti rezsim belső állambiztonsági szolgálatainak tevékenységével azonosítja, mert a nemzetbiztonsági szolgálatokat körülvevő titokzatosság miatt a média csak ezt tudja sulykolni a társadalom számára. A másik, hogy a mindenki számára elérhető, hazai szakirodalom nagyon hiányos. Ez vonatkozik a nemzetbiztonsági hírszerző és elhárító tevékenység elméleti alapjaira is. A hírszerző, azon belül az elemző-értékelő munka elméletére vonatkozóan a Felderítő Szemle 2012/3–4. számában „Művészet vagy tudomány: Gondolatok a hírszerző elemzés-értékelésről” című tanulmányomban¹ már rámutattam erre a hiányosságra. A cikk megjelenését követően a nemzetbiztonsági hírszerzés elméletére vonatkozó kutatásom alapján meg kellett állapítanom, hogy nem csak a nemzetbiztonsági hírszerző elemzés-értékelés, hanem maga a nemzetbiztonsági hírszerzés elmélete esetében is hasonlóságok vannak. Ezt támasztja alá, hogy az egyik legismertebb internetes kereső² a „hírszerzési ciklusra” mint a hírszerzés folyamatának leírására összesen kilenc magyar nyelvű találatot hozott, míg angol nyelven ugyanerre a kifejezésre³ 427 000 találatot sorolt fel.⁴ A magyar nyelvű találatok közül összesen csak egynek volt fő témája a hírszerzési ciklus, amelyet Dr. Fenyves Péter⁵ jelentetett meg „A hírszerző ciklus” címmel.⁶ A tanulmányban a szerző a különböző külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok esetében vizsgálta meg a hírszerzési ciklus elemeit, majd a cikk végén a hírszerzési ciklusra vonatkozó saját változatát mutatta be. A szerző cikkében a ciklus rövid bemutatására vállalkozott, és nem elemezte annak részleteit, esetleges problémáit. A többi találat csak érintőlegesen foglalkozott a fogalommal, de nem bontotta ki, hogy mit is jelent valójában a hírszerzési ciklus. A szűkös szakirodalom ellenére számos felsőoktatási intézményben oktatják a hírszerzési ciklust.⁷

* A szerző a tanulmányát az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készítette.

¹ Dr. VIDA Csaba: Művészet vagy tudomány: Gondolatok a hírszerző elemzés-értékelésről. pp. 140–141.

² Google internetes keresőmotor (www.google.hu).

³ Keresett kifejezés: „intelligence cycle”.

⁴ A lekérdezés időpontja: 2013. 08 01.

⁵ Dr. Fenyves Péter nyá. ezredes, a hadtudomány CSc fokozatos, a Magyar Hadtudományi Társaság szakértője, az MK Katonai Felderítő Hivatal egykori munkatársa, egykori ankarai véderő-, katonai és légügyi attasé.

⁶ Dr. FENYVES Péter alezredes: A hírszerző ciklus. pp. 66–75.

⁷ Dr. VIDA Csaba: Művészet vagy tudomány: Gondolatok a hírszerző elemzés-értékelésről. p. 147.

A tudományos igényű szaklapok és folyóiratok⁸ alapján megállapítható, hogy a nyílt forrásokban a nemzetbiztonsági hírszerzés elméletével foglalkozók többsége a hadtudomány képviselője. Magyarországon a hírszerzés elméletének nem csak a nyílt forrásokban megtalálható szakirodalma létezik, mert a nemzetbiztonsági szolgálatok rendelkeznek a tevékenységi rendszerük megfelelő terjedelmű tudományos igényű leírásával. Ezeket az anyagokat azonban még mindig védett (minősített) információnak tekintik, annak ellenére, hogy a nemzetközi irodalomban az elméleti kérdések teljes mértékben megtalálhatók.

A hazai szakirodalommal ellentétben a nemzetközi, kiemelten az angol nyelvű szakirodalom rendkívül széles, és az elmúlt tíz évben nemzetbiztonsági tevékenységgel kapcsolatban jelentős számú tanulmánykötet jelent meg. Ezek rendkívüli alaposággal dolgozzák fel a nemzetbiztonságot érintő elméleteket, így a hírszerzési ciklussal kapcsolatos tényezőket is. Ezek alapján nyomon lehet követni a nemzetbiztonsági hírszerzéssel foglalkozó tudományos szintű vitákat, így a hírszerzési ciklussal kapcsolatosakat is.

A hírszerzési ciklus kialakulása

A hírszerzési ciklus a nemzetbiztonsági hírszerzés folyamatát írja le, amely minden olyan szervezetnél (kormányzati intézménynél és magáncégnél) jelen van, ahol információszerezéssel foglalkoznak. Ennek ellenére a hírszerzési ciklus rendszere csak a XX. század közepére alakult ki. A katonai hírszerzés elemeinek definíciója már az első világháborús amerikai szabályzatokban megjelent⁹, amelyek meghatározták az adatszerzés, az összevetés és a tájékoztatás tartalmát. Az első világháborút követően már a hírszerzés négy elemét azonosították: az információigényeket, az adatszerzést, a hasznosítást (elemzést) és a tájékoztatást. A hírszerzés rendszere a második világháborúban alakult ki, amelyet jól bizonyít, hogy a háborút követően fogalmazódott meg a „hírszerzési ciklus” elmélete, amelyet 1948-ban Robert Rigby Glass és Phillip B. Davidson jelentettek meg a „*Hírszerzés a parancsnokok számára*” című könyvükben.¹⁰ A hírszerzési ciklust egy körfolyamatként rajzolták le, amelyben a misszióknak (ciklusnak) négy eleme van: az adatszerzési törekvések irányítása, az információk megszerzése, az információk feldolgozása és a hírszerzés termékeinek felhasználása. Michael Warner¹¹ a hírszerzési ciklus eredetét vizsgálva megállapította, hogy a koncepció kialakulását alapvetően a hadtudományok és a pszichológia kapcsolódási pontjánál kell keresni,

⁸ Az MTA különböző bizottságai által tudományos igényű szaklapnak tekintett kiadványok. A hadtudomány részéről többek között: a Hadtudomány, az Új Honvédségi Szemle, a Felderítő Szemle, a Szakmai Szemle, a Hadtudományi Szemle, a Belügyi Szemle stb.

⁹ Kristan J. WHEATON: Let's Kill The Intelligence Cycle.
<http://sourcesandmethods.blogspot.hu/2011/05/lets-kill-intelligence-cycle-original.html>,
letöltés: 2013. 07. 14.

¹⁰ Robert R. GLASS – Phillip B. DAVIDSON: Intelligence is for commanders.

¹¹ Michael Warner az amerikai Központi Hírszerző Ügynökség (Central Intelligence Agency – CIA) egykori munkatársa, aki korábban a CIA hírszerző elemző-értékelő szervezeténél szolgált, majd később a CIA történelmével foglalkozott.

de mindenképpen a társadalomtudományokból ered. A ciklus a leírását és a meghatározását követően gyorsan elterjedt a nemzetközi hírszerző közösségben, miáltal a hírszerzési munka általánosan elfogadott modelljévé vált. Ezt támasztja alá, hogy a neves hírszerző szolgálatoknál¹² is ez képezi a hírszerzés alapját.¹³ A hírszerzési ciklus 1940-es évek végén és az 1950-es évek elején megszilárdult rendszerét napjainkban a klasszikus változatnak tekintik.

A ciklus az elmúlt évtizedekben az információtechnológia és az információs társadalom kialakulása következtében kisebb változáson ment keresztül, amely inkább a munkafolyamatok feldarabolásában nyilvánult meg. A XXI. század elején a nemzetbiztonsági elmélet egyes képviselői a hírszerzési ciklust már „Küklopsznak”¹⁴ tekintik, mert szerintük napjainkban már teljesen hibásan írja le a hírszerzés folyamatát. A nemzetbiztonsági elméletek amerikai iskolájának képviselői körében 2006–2007-ben¹⁵ alakult ki egy tudományos vita a hírszerzési ciklussal kapcsolatban. Ebben a vitában Arthur S. Hulnick¹⁶ az élenjáró, aki szerint „nem jó a leírása annak az eljárásnak, amely alapján a hírszerzési folyamat működik”.¹⁷ Robert M. Clark¹⁸ 2010-es tanulmányában¹⁹ az amerikai hírszerzők véleményét bemutatóva kifejti, hogy „... a hírszerzési ciklus elméleti koncepcióvá alakult... ... amikor számos hírszerző tiszt nyilatkozatában beismeri, hogy a hírszerzési folyamat valójában nem úgy működik, mint a ciklus. Más szavakkal, a hatékony hírszerzési erőfeszítések nem a ciklusban valósulnak meg.”²⁰ Mark M. Lowenthal²¹ a „Hírszerzés: a titkoltól a politikáig” című művének²² negyedik fejezetében elemzi a hírszerzési ciklus rendszerét, amely során rávilágít arra, hogy a hírszerzés folyamata szerinte nem ciklus, hanem egy visszacsatolások következtében különböző szinteken megvalósuló egyenes folyamat. A tudományos vitában megszólaló szakértők²³ is több vádat fogalmaztak meg a hírszerzési ciklus ellen, hogy az nem fedi le a hírszerzés folyamatát.

¹² Amerikai, brit, német és francia.

¹³ Dr. FENYVES Péter alezredes: A hírszerző ciklus pp. 66–75.

¹⁴ Kristan J. WHEATON: Let's Kill The Intelligence Cycle.
<http://sourcesandmethods.blogspot.hu/2011/05/lets-kill-intelligence-cycle-original.html>,
letöltés: 2013. 07. 14.

¹⁵ A vitaindító tanulmányt 2006-ban Arthur S. Hulnick jelentette meg „What's wrong with the intelligence cycle? („Mi a probléma a hírszerzési ciklussal?”) címmel.

¹⁶ Arthur S. Hulnick 35 évet szolgált az amerikai nemzetbiztonsági szolgálatoknál, többek között a légi hírszerző szervezeténél és a Központi Hírszerző Ügynökségnél. 1989-től a Bostoni Egyetemen tanít. Fő kutatási területe a stratégiai hírszerzés kérdésköre.

¹⁷ Julian RICHARDS: The Art and Science of Intelligence Analysis. p. 9.

¹⁸ Robert M. Clark az amerikai légi hírszerző szolgálatoknál dolgozott 42 évig. Jelenleg a Marylandi Egyetem és a Hírszerző és Biztonsági Akadémia professzora.

¹⁹ Robert M. CLARK: Intelligence Analysis: A target-centric approach.

²⁰ Robert M. CLARK: Intelligence Analysis: A target-centric approach. p. 11.

²¹ Mark M. Lowenthal a John Hopkins University és a Columbia Egyetem professzora volt, korábban 36 évet szolgált a hírszerző szolgálatoknál, valamint a kongresszusban szakértőként dolgozott.

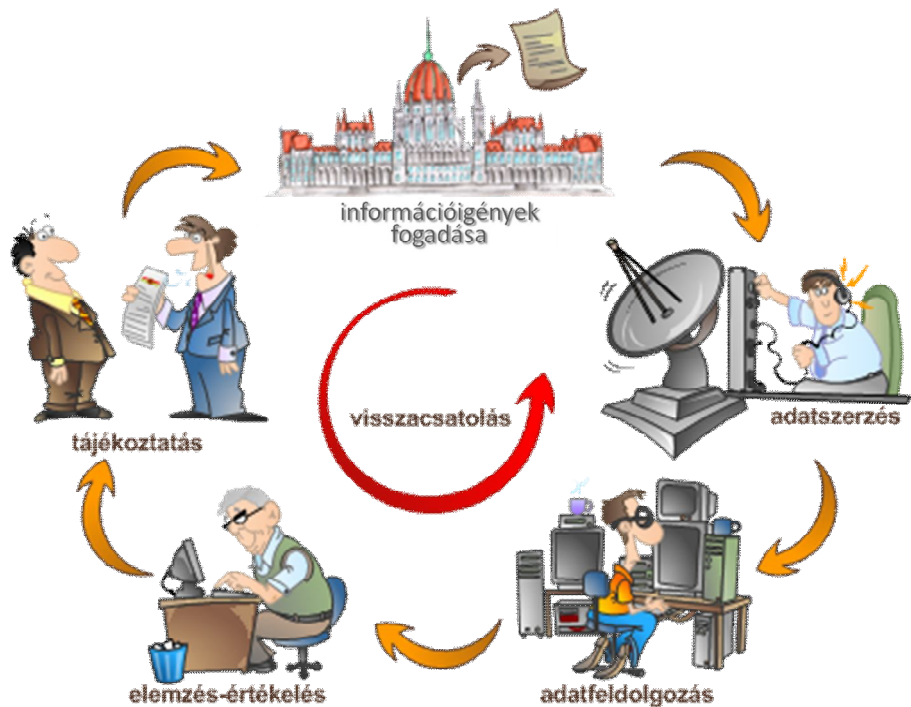
²² Mark M. LOWENTHAL: Intelligence: From Secret to Policy. pp. 57–70.

²³ A fent említett személyeken kívül többek között Geraint Evans (a brit haderő hírszerző tisztje), Lisa M. Palmieri (az amerikai belbiztonsági minisztérium hírszerző munkatársa), Julian Richards (a Buckingham Egyetem professzora).

A hírszerzési ciklus leírása

A hírszerzési ciklus hibáinak elemzését követően szükséges áttekinteni, hogy mi is valójában maga a ciklus. A ciklus a hírszerzési tevékenység komplex leírása, amely során magában foglalja az információszerezés folyamatát és rendszerét, amelynek fő célja a politikai döntéshozók (felhasználók²⁴) információkkal történő támogatása, továbbá riasztó és előrejelző feladatai vannak a döntéshozók által meghatározott biztonsági kérdésekben.

A hírszerzési ciklusnak jelenleg sok változatát különböztetik meg, amelyek általában a ciklus szakaszainak számában vagy megnevezésében térnek el egymástól. A szakirodalom az öt elemből álló rendszert tekinti a klasszikus változatnak, amelynek elemei: az információigények fogadása (1), az adatszerzés (2), az adatfeldolgozás (3), az elemzés-értékelés (4) és a tájékoztatás (5).

1. ábra. A hírszerző ciklus elemei
(Szerk.: Richnovszkyné Dobos Ágnes, Dr. Vida Csaba)

²⁴ Kormányzati szinten a hírszerzés felhasználói a kormány tagjai, a törvényhozás vezetői, a központi kormányzati hivatalok vezetői, valamint a katonai és a rendvédelmi szervezetek parancsnokai. Nem kormányzati szinten, az üzleti hírszerzés szférájában a megrendelők, akik többnyire a cégek vezetői.

Az **információigények fogadása** szakasz sokkal összetettebb folyamat, mint ami a megnevezéséből adódik, mert ez a folyamat már a felhasználóknál²⁵ megkezdődik, amikor meghatározzák információigényeiket és megküldik az illetékes hírszerző szervezet számára. A hírszerzésnél először ezeket az információigényeket értelmezik, valamint ebben a szakaszban történik meg a hírszerzés megtervezése és megszervezése, valamint az adatszerző szervezetek irányítása is. A felhasználói információigényeket – azok fogadását követően – először hírszerzési szempontból kell értelmezni, mert a felhasználók – zömmel politikusok (akik nem hírszerző szakemberek) – a kérdéseiket nem a hírszerzés nyelvén fogalmazzák meg. Ennek következtében azokat le kell fordítani, hogy az adatszerzők, az adatfeldolgozók és esetenként az elemző-értékelők is át tudják azokat konvertálni feladatrendszerükbe. A kérdések beazonosítását követően kezdődik meg az információigény teljesítésének (a válaszok kidolgozásának) megtervezése és megszervezése, amelynek során megvizsgálják, hogy a hírszerző szolgálat rendelkezésére állnak-e a szükséges információk, vagy azokat össze kell gyűjteni az adatszerzőkkel. Amennyiben új adatokra van szükség, akkor megtörténik azoknak az adatszerzőknek a kiválasztása, amelyek a képességeik és jellemzőik alapján képesek lehetnek a szükséges adatok beszerzésére. A hírszerzési munka megszervezésénél azonban figyelembe kell venni, hogy a legnagyobb szolgálatok²⁶ is csak korlátozott képességekkel rendelkeznek, ezért az információigények között minden esetben prioritásokat kell felállítani. Ennek során figyelembe kell venni az azokat kiadó felhasználó tisztségét (kormányzati szolgálatok esetében a kormányzatban betöltött vezetői beosztását), a megszerzendő információ fontosságát, valamint a teljesítés valószínűségét. Természetesen a szolgálatok minden információigényt meg akarnak válaszolni, de lehetőségeik korlátot szabnak ennek a törekvésnek.

A szükséges információk összegyűjtése érdekében a hírszerzés megtervezése és megszervezése során kijelölésre kerül az az adatszerző szervezet, amelynek feladata az adatok beszerzése. Erre a hírszerzés hatékonyságának növelése érdekében van szükség, mert minden adatszerző szervezet más és más információforrásokkal rendelkezik, így más és más jellegű információkat tud beszerezni. Az adatszerző szervezet kiválasztása után kezdődik meg az **adatszerzés** folyamata. Az adatszerzésnek számos fajtája van, amelyek abban különböznek, hogy milyen eszközzel vagy módszerrel/eljárással történik az adatok összegyűjtése. Ezek alapján különböztetjük meg a hírszerzési ágakat, amelyek más-más képességekkel és sajátosságokkal rendelkeznek. A hírszerzés folyamatában Lowenthal szerint az adatszerzők állítják elő a nyers adatokat és információkat²⁷, így azok még nem tekinthetők hírszerzési termékeknek²⁸, mert – az esetek többségében – nem értelmezhetőek a felhasználók számára. A nyers információk mennyisége meghatározza

²⁵ A nemzetbiztonsági szolgálatok felhasználói közé tartoznak az állami politikai és katonai vezetők, valamint a központi kormányzati szervezetek vezetői.

²⁶ A több ezer, esetenként tízezer munkatárssal rendelkező szolgálatok, amelyek közé sorolható pl. az amerikai Központi Hírszerző Ügynökség és az orosz Külföldi Hírszerző Szolgálat.

²⁷ Itt az adat és az információ között azt a különbséget lehet megállapítani, hogy az adat közvetlenül nem értelmezhető az elemző-értékelők számára, mert szükséges azok átalakítása információkká. Ez alapján például adatnak tekinthetőek a technikai felderítés során megszerzett jelek, számadatok és mérési eredmények.

²⁸ Mark M. LOWENTHAL: Intelligence from secrets to policy. p. 57.

a hírszerzés sikerét. Ez nem jelenti teljes mértékben azt, hogy ha az adatszerzők minél több információt gyűjtenek össze, akkor annál nagyobb a valószínűsége az információigény sikeres megválaszolásának, a túl sok – esetenként irreleváns – információ ugyanis megakadályozza a sikert, mivel az adatfeldolgozók és az elemző-értékelők csak korlátozott mennyiségű információ feldolgozására és elemzés-értékelésére képesek. Az adatfeldolgozók és az elemző-értékelők az adatszerzőknél mindig kisebb kapacitásokkal rendelkeznek, így az adatszerzőknek csak a számukra meghatározott témakörökre vonatkozó információkat szabad betáplálniuk a hírszerzés folyamatába. Ez a szűkítés viszont minden esetben meghatározza a szolgálatok sikerességét és hatékonyságát. A hírszerzés számára csak azok az adatok és információk léteznek, amelyeket az adatszerzők továbbítanak a hírszerzési ciklusban, mert amelyeket nem, azok nem szerepelhetnek a felhasználók számára készített tájékoztatókban.

A hírszerzési ciklus következő szakasza a nyers adatok és információk **feldolgozása és rendszerezése**. A nyers információk feldolgozására azért van szükség, mert az adatszerzés során – kiemelten a technikai eszközökkel – összegyűjtött adatok (jelek, kódok, képek, mérési adatok) nem használhatók az összeforrású elemzés-értékelés számára, valamint nem alkalmasak a felhasználók tájékoztatására. A nyers információk feldolgozása különleges szakismeretet igényelhet, mint például rejtjelrejtést vagy különleges nyelvismeretet. Amennyiben a nyers adatok nem kerülnek feldolgozásra, akkor azok a hírszerzés folyamatában használhatatlannak minősülnek. Az adatfeldolgozás során a nyers adatokból információk keletkeznek, amelyeket még rendszerezni szükséges, hogy megfelelő mértékben támogassák az elemzés-értékelést. A rendszerezés folyamatában történik az információk rögzítése, csoportosítása, szelektálása, valamint ekkor kezdik meg a hírszerzési adattárak feltöltését is.

Az adatok feldolgozását és rendszerezését követi az **elemzés-értékelés** szakasza, amely alapvetően két részből áll. A szakasz első részében történik az információk elemzés-értékelése, amely során az elemző-értékelők meghatározzák az információk közötti ok-okozati tényezőket és következtetéseket vonnak le, valamint előrejelzések fogalmazzák meg. Ehhez különböző elemző-értékelő eljárásokat alkalmaznak, amelynek három csoportját különböztetjük meg: az egyszerű, logikai elemző-értékelő eljárásokat, a kötött elemző-értékelő eljárásokat, valamint a komplex, összetett elemző-értékelő eljárásokat.²⁹ Az elemzés-értékelés során nem csak egy forrásból (hírszerzési ágtól) beérkező információk elemzés-értékelése történik, hanem az adott témakörben a különböző forrásokból beérkező információkat együttesen elemzik-értékelik, amit összeforrású elemzés-értékelésnek neveznek. Az információk elemzés-értékelését követően a nyers és feldolgozott információk minőségi változáson esnek át, amelyek már alkalmasak lehetnek a felhasználók tájékoztatására. Így az elemző-értékelők megkezdhetik azoknak a tájékoztatóknak a kidolgozását, amelyekkel a hírszerzés megválaszolja a felhasználók információigényeit. A tájékoztatók kidolgozása során az elemző-értékelők maximális mértékben figyelembe veszik a felhasználók eredeti információigényeit.

²⁹ Az elemző értékelő eljárásokról bővebb információ a „Művészet vagy tudomány (Gondolatok a hírszerző elemzés-értékelésről)” című tanulmányomban található.

A hírszerzés termékeinek – tájékoztatók – elkészítését követően történik a **felhasználók tájékoztatása**, amely írásbeli és szóbeli is lehet. A hírszerző szolgálatoknak számos terméke létezik, amelyek mind azt szolgálják, hogy megfelelő mértékben kielégítsék a felhasználók információigényeit, amelyeket különböző módon fogalmaznak meg a szolgálatok felé. A hírszerzési termékek csoportosításának egyik fő szempontja az idő, amely alapján a tájékoztatókat fel lehet osztani – többek között – azonnali jelentésekre, rendszeres és időszakos jelentésekre, valamint több évig készülő hosszú távú előrejelzésekre. A felhasználók tájékoztatásának módja rendkívül fontos kérdést vet fel, amely arra vonatkozik, hogy milyen kapcsolat van a politikai döntéshozók és a hírszerző szolgálatok között, illetve meddig terjed a hírszerző szervezetek felelőssége.³⁰

A fent bemutatott öt szakaszból áll a hírszerzési ciklus klasszikus elmélete, amelyet kiegészít még a visszacsatolások rendszere. A visszacsatolások minden szakaszban és a szakaszok között is jelen vannak. Alapvető céljuk, hogy növeljék a hírszerzés hatékonyságát, valamint az, hogy a felhasználók által megfogalmazott információigényekre a hírszerző szervezet minél tökéletesebb választ adjon.

A klasszikus hírszerzési ciklus elemeinek áttekintését követően a következő kérdésre kell választ adni: ki vagy mely szervezet „mozgatja” a ciklust? Ebben a különböző nemzetbiztonsági hírszerző szolgálatok között lényeges eltérések mutatkoznak, mert a nagy létszámú, jelentős anyagi forrásokkal rendelkező szolgálatok esetében külön szervezeti elem foglalkozik az információszerezés koordinálásával és a hírszerzési követelmények irányításával (CCIRM³¹), amely az amerikai és a NATO hírszerzési doktrínákban is megtalálható. A kisebb létszámú, kisebb lehetőségekkel rendelkező hírszerző szervezeteknél kétféle módot lehet megkülönböztetni. Az egyik megoldás, hogy az elemző-értékelő elem határozza meg a hírszerzési ciklus folyamatát, mert mindegyik elemben érintett, valamint ez a hírszerző szervezet tudja, hogy milyen információkra van szüksége a felhasználók információigényeinek megválaszolásához. A másik lehetőség szerint a hírszerző szolgálatok vezetése (menedzsment) mozgatja a ciklust, amelynek következtében az adatszerező, az adatfeldolgozó és az elemző-értékelő szervezeteknek sokkal kisebb mozgásterük van. A hírszerzési ciklus működésében a fenti variációk esetében nincs jelentős különbség, egyedül a szakaszok önállóságában található némi eltérés. Véleményem szerint az elemző-értékelő szervezet tudja leghatékonyabban ellátni ezt a feladatot, ha nincs lehetőség egy önálló hírszerzést koordináló (CCIRM) szervezet létrehozására.

A hírszerzési ciklus bírálata

A hírszerzési ciklust bírálók a hírszerzés hibáiból, valamint egykori saját tapasztalataikból, illetve egyes hírszerző szolgálatok jelenlegi és volt munkatársainak nyilatkozataiból és visszaemlékezéseiből vezették le, hogy napjainkra már nem működik megfelelően a hírszerzési ciklus, vagyis nem alkalmas arra, hogy leírja a hírszerzés folyamatát. A fent is említett bírálók által megfogalmazott problémákat

³⁰ Erről bővebben a Hadtudomány 2013/1–2. számában jelentettem meg „Korszerű elemző-értékelő eljárások alkalmazása a hírszerzésben” címmel.

³¹ Collection Coordination Intelligence Requirements Management.

alapvetően négy csoportra lehet osztani. Egyik a hírszerzési ciklus létezését tagadja, mert a képviselői szerint a ciklus nem képezi le a hírszerzés folyamatát. A másik ugyan elfogadja, hogy a ciklus részben leírja a hírszerzés folyamatát, de szerintük nem körfolyamat. A harmadik csoportba eső kritikák magát a hírszerzési ciklus szakaszait támadják, mert szerintük azok funkciója nem valósul meg. A negyedik halmazba azok a bírálatok tartoznak, amelyek azt állítják, hogy egyes elemek hiányoznak a ciklusból.

A következőkben ezeket a vádakot mutatom be, és megkísérlek rávilágítani arra, hogy azok miért relevánsak vagy irrelevánsak a hírszerzési ciklus esetében, valamint milyen kiegészítéseket és korszerűsítéseket lehetne megtenni.

A hírszerzés egyes feladatai nem a hírszerzési ciklusban kerülnek végrehajtásra

Hulnick a CIA-nál szerzett tapasztalatai alapján azt állítja³², hogy a hírszerzési ciklus nem fedti le a hírszerző szolgálatok tevékenységének teljes spektrumát, mert az elhárítás (counterintelligence), valamint a fedett és titkos akciók (covert and clandestine action) esetében nem a ciklus alapján történik a szolgálat tevékenysége. Geraint Evans is erre a problémára hívja fel a figyelmet a „*Katonai hírszerzés hibáinak újragondolása*” című munkájában.³³ A hírszerzés elméletének amerikai iskolája az elhárítást a hírszerzés részének, egyik elemének tartja, így nem különíti el a hírszerzéstől. Az elhárítás elméleti tevékenységi rendszerét vizsgálva ugyanakkor megállapítható, hogy az amerikai elmélettel és gyakorlattal ellentétben nem lehet a hírszerzés részének tekinteni, mert más a célja, más a rendeltetése és más jellegű eljárásokat alkalmaz. Ugyanakkor vannak hasonlóságok is, kiemelten, amikor az elhárító szervezet információszerező tevékenységet folytat, amely során szintén a hírszerzési ciklust alkalmazzák. Az elhárító szolgálat másságát az is alátámasztja, hogy számos európai országban³⁴ a hírszerzés és a kémelhárítás külön szervezetben látja el feladatait.

A fedett és a titkos akciókat a hírszerzés klasszikus elmélete hírszerző műveleteknek minősíti, amelyek a hírszerzés különleges ágait képviselik, mert azokat nem minden esetben az információszerezés céljából hajtják végre, hanem a célország/célpont számára hátrány és veszteség okozása miatt, hogy a célország ne legyen képes saját érdekeit érvényesíteni, valamint saját értékeit megvédeni. Napjainkban ezek közé tartoznak például az amerikai pilóta nélküli harci repülőgépekkel végrehajtott légitámadások is Jemenben vagy Pakisztánban, amelyek az amerikai hírszerzés akcióihoz tartoznak. Ezeket azonban inkább katonai műveletnek kell tekinteni, mint hírszerzési akciónak, annak ellenére, hogy az a szervezeti elem, amely végrehajtja az akciókat, a hírszerzéshez tartozik. Az információszerezés keretében indított hírszerzési műveletek pedig beleillenek a hírszerzési ciklusba, mert az információigények megválaszolásához szükséges információk beszerzése fedett akciók keretében is megtörténhet, amely – mint adatszerezés – a hírszerzési ciklus

³² Arthur S. HULNICK: What's wrong with the Intelligence Cycle? pp. 13–14.

³³ Geraint EVANS: Rethinking Military Intelligence Failure – Putting the Wheels Back on the Intelligence Cycle. pp. 22–46.

³⁴ Nagy-Britannia, Franciaország, Lengyelország, Ausztria, Horvátország, Csehország stb.

része. A fentiek alapján megállapítható, hogy Hulnick álláspontja csak az amerikai hírszerző szolgálatok egyes speciális feladataira jellemző, míg a hírszerzés klasszikus elmélete alapján a hírszerzéshez, vagyis az információszerzéshez közvetlen kapcsolódó tevékenységük leírására már alkalmas a hírszerzési ciklus. Azok, amelyek nem kapcsolódnak az információszerzéshez – mint az elhárítás és a nem információszerzés érdekében folytatott hírszerzési művelet –, alapvetően nem köthetők a hírszerzés alaptevékenységéhez.

A politikai döntéshozók nem fogalmazzák meg információigényeket

Hulnick egyik kritikájában³⁵ már a hírszerzési ciklust elindító információigények valóságát támadja, mert cáfolja, hogy a hírszerzés felhasználói, vagyis a politikai döntéshozók egyáltalán kérdéseket fogalmazzának meg a hírszerző szolgálatok felé. Szerinte a szolgálatok vezetői (menedzserei) saját intuícióik, valamint a bekövetkező események alapján indítják el a hírszerzési ciklust. A vezetőknek ezzel az a céljuk, hogy a politikai döntéshozók figyelmét felhívják az országot érő biztonsági problémákra. Hulnick is elismeri, hogy a hírszerzés felhasználói néha jelzést adnak a hírszerzés vezetőinek, hogy információkra van szükségük, de szerinte ezek nem nyilvánulnak meg konkrét kérdésekben. Itt ismét felmerül a hírszerzés és a politikai döntéshozók között kapcsolatrendszer mélységének kérdése, mert Hulnick szerint a hírszerzés vezetőinek olyan szoros kapcsolatban kell lenniük a politikai döntéshozókkal, hogy ismerniük kell azok problémáit is, mert azokra kell a hírszerzésnek választ adnia. Más kutatók is megemlítik tanulmányaikban az információigények hiányát, Lowenthal például információigény vákuumról beszél, amikor kifejti, szerinte a politikai döntéshozók azt feltételezik, hogy a hírszerző szervezetek ismerik az igényeiket, így tudják, mit kell csinálniuk, és nem szükséges megszólítani azokat.

Az információigények hiánya kérdéskörének vizsgálatakor magát az információigény fogalmát kell meghatározni, mert a bírálatként megfogalmazott probléma megoldásának egy része is ebben rejlik. Az információigényeknek számos fajtáját lehet megkülönböztetni, mert nem csak azokat lehet a felhasználók információigényének tekinteni, amikor a politikai döntéshozók közvetlen írásbeli és szóbeli kérdéseket intéznek a szolgálatok felé. Az információigényekhez sorolhatók a politikai döntéshozók és a jogszabályalkotók által kiadott, a hírszerző szolgálatokat és azok tevékenységét érintő törvények, rendeletek, utasítások, időszakos feladatszabások. Így például a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény³⁶ alapján a nemzetbiztonsági szolgálatok egyik feladata – „*felfedi az ország elleni irányuló támadó szándéokra utaló törekvéseket*”³⁷ – is információigénynek tekinthető, mert ebben a témakörben a törvényalkotó által felhatalmazott politikai döntéshozó információkat vár el a hírszerző szolgálatoktól. Az e jogszabályok által indított hírszerzési ciklusok folyamatosan jelen vannak a hírszerző szolgálatok tevékenységében, így egy önálló ciklus keretében működnek. A jogi eszközökön kívül szintén információigénynek kell tekinteni a politikai döntéshozók azon (nyílt

³⁵ Arthur S. HULNICK: What's wrong with the Intelligence Cycle? pp. 1–2.

³⁶ Magyarországon a nemzetbiztonsági szolgálatok, azon belül a hírszerző szolgálatok tevékenységét az 1995. évi CXXV. törvény szabályozza.

³⁷ Az 1995. évi CXXV. törvény 6. paragrafus a) pontja.

és zárt körben tett) kinyilatkoztatásait, amelyekben felvázolják, hogy mely témakörökkel foglalkoznak. Ezeket a hírszerzés vezetőinek – ha az adott szolgálat törvényi felelősségi körébe tartoznak – a hírszerzési ciklus első szakaszában le kell fordítaniuk a hírszerzés nyelvére, és ezzel meg is kezdődhet a hírszerzési ciklus. Ez alapján a hírszerző szolgálatok vezetői nem önállóan, hanem a politikai döntéshozók kezdeményezésére vagy a jogszabályok utasítására indítják el a ciklust. Természetesen az utóbbi megoldás nem ideális állapot. A probléma teljes mértékű kiküszöbölésének csak egy megoldása lehet: ha a politikai döntéshozók – a törvényi kereteken belül – tudatosan használják a hírszerző szolgálatokat. A fentiek alapján a politikai döntéshozók minden hírszerzési ciklus előtt információigényt fogalmaznak meg a hírszerzés felé, mert ha nem a döntéshozók kezdeményezésére keletkezik a ciklus, akkor az megkérdőjelezheti a szolgálatok törvényes működését.

Az adatszerzők függetlenül folytatják az információk összegyűjtését

Hulnick következő kritikája szerint az adatszerzők függetlenül tevékenykednek, és nem várnak az irányításra vagy az információigényekre, hanem a hírszerzés adatbázisaiban lévő hiányok pótlására törekednek. Ezt azzal támasztja alá, hogy egyes hírszerzési ágakban az információforrások nem flexibilisek, mivel esetenként hónapok és évek szükségesek a megfelelő források megkereséséhez.

A fenti probléma vizsgálatakor megállapítható, hogy az adatszerző szervezetek – kiemelten a technikai felderítő elemek – nem állítják le a tevékenységüket, amikor megválaszolják az információigényeket, hanem folytatják. Ugyanakkor az adatszerzők a képességeiket – forrásaikat – nem önállóan, hanem a szolgálatok alapfeladatai (a politikai döntéshozók információigénye) alapján alakítják ki, hogy a későbbi konkrét információigényeket ki tudják elégíteni. Természetesen itt szükséges az adatszerzők vezetői részéről az előrelátás, de az nem valósulhat meg teljesen szabadon, mert egy kötött (információigények által övezett) rendszerben kell megtenniük. Az új adatforrások megszerzése vagy az adatszerzés irányának módosítása is csak információigények alapján történik. Ennek alapján az adatszerzés nem öncélú tevékenység, hanem csak a hírszerzési ciklus részeként tud hatékonyan működni. Amennyiben az adatszerzés a ciklustól függetlenül működik, akkor olyan információk összegyűjtésével köti le kapacitásait, amelyekkel nem támogatja a hírszerző szolgálat működését. Itt azonban ki kell térni az adatszerzők és az elemző-értékelők közötti versengésre, mert Hulnick fenti kritikáját adatszerzőként fogalmazta meg, amellyel az adatszerzés elsőségét próbálja meg előtérbe helyezni. Ez pedig nem jó irány, mert a hírszerzési ciklusban minden elemnek azonos fontossága van. Az adatszerző sem tud az elemző-értékelő nélkül megélni, ahogy az elemző-értékelők sem tudnak az adatszerzők nélkül létezni. Hulnick felvetése alapján ki kell még térni azokra a nyers információkra, amelyekről az adatszerzők – az elemző-értékelők kihagyásával – tájékoztatják a politikai döntéshozókat. Ez leginkább az emberi erőforrással folytatott hírszerző tevékenység során szerzett információk esetében jellemző. Az eljárást Hulnick hibás döntésnek tekinti, mert számos nyers információ/adat nem teljes, ellentmondó vagy éppen hibás. Sajnálatára egyes szolgálatok (országok) esetében elkerülhetetlen ez az eljárás, mert a döntéshozók – propaganda célból – presztízst csinálnak belőle.

Véleményem szerint ez lényegesen akadályozza a hírszerzési ciklus működését, mert amennyiben az adott információkat a politikai döntéshozók ugyanakkor kapják meg, mint az elemző-értékelők, az utóbbiak nagyon nehéz helyzetbe kerülnek, kiemelten akkor, ha nem valós az eredeti információ.

Az adatszerzők és az elemző-értékelők párhuzamos tevékenysége

Hulnick az előző problémakört továbbgondolva megállapította, hogy az adatszerzők és az elemző-értékelők kapcsolatrendszere akadályozza a hírszerzési ciklus működését, mert a hírszerzés két legfontosabb eleme nem a ciklusban meghatározott szakaszokban folytat tevékenységet, hanem párhuzamosan. Ez valóban így van, mert az adatszerzők a fent említett okok miatt nem állítják le forrásaikat, míg az elemző-értékelők már az információigények fogadását követően megkezdik a válaszok előkészítését, amely során először megvizsgálják, hogy az adattárakban rendelkezésre állnak-e az információk. Hulnick szerint előfordulhat az az eset, hogy a válaszok elkészítéséhez nincs szükség az adatszerzőkre. Ez azonban nagyon ideális eset, de az elemző-értékelők ekkor is fordulhatnak az adatszerzők irányába, hogy megerősítsék a korábbi információkat, aktualizálják, vagy esetleg egészítsék ki azokat. A párhuzamos munkavégzés azonban nem zárja ki a ciklus működését.

Az információk megosztásának hiánya

Szintén Hulnick fogalmazta meg tanulmányában a hírszerző szolgálatokon belül is jelen lévő, az információmegosztással kapcsolatos problémát. Az adatszerzők gyakran nem osztanak meg minden információt az elemző-értékelőkkel, mivel félnek, hogy az elemző-értékelők nem kezelik megfelelően az információt, aminek következtében felfedhetik a titkos forrásaikat. A bizalmatlanságnak inkább pszichikai oka van. Hulnick szerint ez abból a tévedésből adódhat, amely szerint az elemző-értékelők inkább introvertáltak, míg a műveleti hírszerzők extrovertáltak személyiségek. Ez a sztereotípiát az évek alatt annyira beleégett a két szervezet tagjainak a tudatába, hogy esetenként a hírszerzési ciklus működését is akadályozza.

Az adatszerzők és az elemző-értékelők közötti bizalmatlanság és versengés véleményem szerint nem a hírszerzési ciklust, hanem magát a hírszerző szolgálatok hatékonyságát gátolja, mert a hírszerző szolgálatok számára azok az információk, amelyeket az adatszerzők nem továbbítanak az elemző-értékelők számára, nem léteznek, még akkor sem, ha közvetlenül a nyers információkat a politikai döntéshozók elé viszik, mert azok nem tekinthetők a hírszerzés végtermékének.

Egyes hírszerzési termékek nem a hírszerzési ciklus eredményei

Hulnick szerint a napi hírszerzési tájékoztatók a hírszerző szolgálatok legelterjedtebb és legnépszerűbb termékei. Ezzel a tájékoztatóval kezdődik minden döntéshozó napi munkája. A tájékoztatók általában a média felhasználásával készült hírválogatások, amelyek könnyen olvashatóak, tömörek, lényegre törőek és rövidek. A jelentésben található információk nem esnek át elemzés-értékelésen, mert nincs hozzáadott érték, inkább csak a hírek rendszerezése történik meg, így a jelentések nem a hírszerzési ciklus alapján készülnek.

A napi hírszerzési tájékoztatók vonatkozásában Hulnicknak részben igaza van, de ezekben a tájékoztatókban is van elemző-értékelő munka, hiszen a szelektálás is a politikai döntéshozók állandó információigénye alapján történik, valamint a rendszerezés és a szelektálás módszerében is megjelennek már az elemző-értékelő eljárások, hiszen az információkat elhelyezik térben és időben.

A hírszerzési ciklus nem tartalmazza a visszacsatolásokat

Lowenthal a hírszerzési ciklus elemzésekor megállapítja, hogy a ciklus klasszikus változatából hiányzik egy fontos elem, vagyis a visszacsatolások rendszere. Ennek nem csak a hírszerző szolgálat különböző szervezeti elemei között kell jelen lennie, hanem a politikai döntéshozók részéről is, mert Lowenthal szerint – amerikai példák alapján – a politika oldaláról nincs meg a megfelelő visszacsatolás.

A klasszikus hírszerzési ciklus ugyan nem ábrázolja a visszacsatolások rendszerét, de a hírszerzés szervezeti elemei között a rendszer nem működne, ha nem lenne közöttük interakció. Visszacsatolásnak tekinthető az adatszerek irányítása is. Lowenthalnak igaza van a felhasználók (vagyis a politikai döntéshozók) vonatkozásában, mert nagyon ritka esetben reagálnak a hírszerzés termékeire. A visszacsatolások általában csak negatív jellegűek. Ez a probléma azonban nem akadályozza meg a hírszerzési ciklus működését.

A hírszerzési folyamat nem írható le egy egyszerű körfolyamattal

Lowenthal szerint a hírszerzési ciklus fő problémája, hogy túlságosan leegyszerűsített és egydimenziójú, továbbá a körfolyamat nem biztosítja a visszacsatolások rendszerét. Véleménye szerint a visszacsatolások, valamint a politikai döntéshozók beavatkozása következtében egy többszintű (dimenziós), komplex és nem körfolyamatú, hanem meghatározott szakaszokból álló egyenes folyamatként lehet leírni a hírszerzést. Ezzel kapcsolatban fogalmazta meg Peter Gill és Mark Phytian álláspontját, amely a hírszerzési ciklus korlátainak lebontására irányult. A két szerző szerint számos olyan tényezőt (ők kihívásnak nevezték) figyelembe kell venni, amelyeket a hírszerzési ciklus nem tud kezelni, mint például: a kockázat alapú megközelítést, a bürokratikus politikai rendszert, az interaktivitást, az összehasonlító elemzést, a fedett és a titkos akciókat, a technológiai fejlődést és a hírszerzés felügyeletét. A tényezők elemzését követően Gill és Phytian szerint egy sokkal komplexebb, web alapú hírszerzés irányába kell elmozdulni. Hulnick a tanulmányában a hírszerzési folyamat mátrix alapú modellként történő leírását helyezi előtérbe.

Véleményem szerint a hírszerzési ciklus túlzott (mátrix rendszerű vagy web alapú) bonyolítása azt eredményezné, hogy a ciklus nem általános elmélet maradna, hanem egy-egy hírszerző szolgálat tevékenységi rendszerére specializálódott eljárásommóddá válna. Ugyanakkor a kritikusoknak teljes mértékben igazuk van abban, hogy a hírszerzési ciklus a hírszerzés folyamatának egy leegyszerűsített modellje.

A technológia fejlődésével a hírszerzés folyamata sokkal összetettebb lett

Julian Richard fogalmazta meg – a Warnernél, Gillnél és Phythiannél megjelenő felvetést –, hogy a technológia exponenciális fejlődése, mint az információs társadalom egyik hatása, jobban érezhető a hírszerzésnél, mert a hírszerzés alapja az információ. A technológiai fejlődés leginkább az információ áramlásánál, valamint a hírszerzési ágak átrendeződésében jelent meg, így a nyílt forrású adatszerzés (OSINT³⁸) szerepe felértékelődött és megjelent a kiberhírszerzés (CYBINT³⁹), amellyel a hírszerző szolgálatok még mindig nem tudnak mit kezdeni! Aaron Brantly⁴⁰ is felhívja a figyelmet a kibertérre a hírszerzési ciklus vizsgálatokor, mert szerinte ezen a területen a ciklus nem tud megfelelően működni. A kibertérben rendkívül nagy szerepe van a gyors akcióknak és a támadások elleni reflexióknak.

Véleményem szerint egy régi hírszerzési ágként az OSINT a hírszerzési ciklus adatszerzési szakaszának integrált része, bár a korábbiakhoz képest jóval nagyobb hangsúlyt kapott, és esetenként egyedül is képes biztosítani a szükséges adatokat. Az OSINT esetében azonban ügyelni kell arra, hogy a hírszerzés ne váljon egyoldalúvá, mert a hatékony és eredményes munkához továbbra is szükség van a többi hírszerzési ág által megszerzett adatokra és információkra. A CYBINT-tel kapcsolatban más a helyzet, mert az alapvetően nem információszerző hírszerzési ág, hanem funkcióját vizsgálva inkább a fedett és a titkos hírszerzési akciókhoz lehet hasonlítani.

A hírszerzési ciklus öt eleme nem fedi le a hírszerzés folyamatát, mert egyes mozzanatok hiányoznak

Kristan Wheaton⁴¹ megvizsgálta a hírszerzési ciklus szakaszait és azok tartalmát a különböző stratégiákban, doktrínákban és a hírszerző szolgálatok oktatási anyagaiban. Az elemzést követően megállapította, hogy az amerikai hírszerzési szakirodalomban a hírszerzési ciklusok általában négy-hat szakaszból állnak, amelyekben 19 különböző megnevezésű mozzanatot talált. Egyedül az adatszerzés szakasza volt jelen mindegyik változatban. A mozzanatokat azonban a klasszikus hírszerzési ciklus öt szakaszához lehet csoportosítani. Az első szakaszt a követelmények, a szükségletek, az irányítás, a tervezés fogalmi körökkel jellemzik. A második szakasz egyértelműen az adatszerzésből áll. A harmadikat a feldolgozás, a kiértékelés, összegzés, fejtegetés fogalmakkal írják le. A negyedik szakasz az elemzés és a tájékoztatók készítése mozzanatokot tartalmazza, míg az ötödik szakaszra alapvetően a tájékoztatás, a felhasználás és az integráció, illetve a visszacsatolás jellemzőket használják.

³⁸ Open Source Intelligence – nyílt forrású hírszerzés.

³⁹ Cyber Intelligence – kiberhírszerzés.

⁴⁰ Aaron Brantly a Georgia Egyetemen szerzett tudományos fokozatot, ahol globális nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozott. Az amerikai Bőkehadtestnél szolgált Ukrajnában, majd az arab tavasz idején tanácsadóként dolgozott a szervezetnél.

⁴¹ Kristan J. Wheaton az eriei Mercyhurst Egyetem oktatója, ahol hírszerzési tanulmányokat tanít. Korábban az amerikai haderőben szolgált, ahol nemzeti biztonsági kérdésekkel, elemző-értékelő módszerekkel és játékelmélettel foglalkozott. Európában katonadiplomataként is szolgált, valamint az Európában állomásozó amerikai csapatok hírszerző részlegeinél dolgozott.

Az alapfogalmakon kívül a szakirodalomban a hírszerzési ciklusban megjelennek olyan új elemek/szakaszok, amelyek nem képezték a klasszikus változat részét. Ezek közé tartozik az adattárak és adatbázisok feltöltése, felhasználás és alkalmazás, akció végrehajtása. Az új szakaszok tartalmát megvizsgálva mindegyik már korábban is része volt a hírszerzési ciklusnak, ahol valamely szakasz részeként működött, mint például az adattárak és adatbázisok feltöltése az adatfeldolgozás és rendszerezés szakaszában történik, míg a felhasználás és alkalmazás, akció végrehajtása a tájékoztatás eleméhez köthető, de az utóbbiak már nem közvetlenül kötődnek a hírszerzési ciklushoz, mert a felhasználók döntéséhez köthetőek.

Összefoglalás

Az előzőekben felsorolt tíz problémakört a hírszerzés elméletének kutatói a hírszerzési ciklus kritikájának tekintik. A bírálatok többsége a hírszerzés gyakorlatából vezethető le, mert alapvető elméleti kérdéseket nem érintenek. A bírálatokra írt válaszaim alapján úgy tűnik, mindenáron védeni kívánom a hírszerzési ciklust, ez azonban nem így van, mert szerintem sem fedi le teljes mértékben a gyakorlatot. Véleményem szerint azonban a ciklus a hírszerzési folyamat elméleti letükröződése és nem a gyakorlati megvalósulása. Ebben a kérdésben részben Robert M. Clarkkal értek egyet, aki szerint a hírszerzési ciklus inkább elméleti koncepcióvá vált, mintsem gyakorlati eszközzé. Ugyanakkor Clark egyre növekvőnek tekinti a szakadékot az elmélet és a gyakorlat között, míg szerintem az elméletet és a gyakorlatot más-más oldalról kell vizsgálni. Például a gyakorlat esetében a hírszerzésen belüli problémák/hibák/tevédségek és sajátosságok okozzák a hírszerzési ciklustól történő eltéréseket. A hírszerzés hibáinak vizsgálatakor – amelyet a „*Korszerű elemző-értékelő eljárások alkalmazása a hírszerzésben*” című tanulmányomban⁴² is kifejtettem – megállapítható, hogy a hírszerzés hibáinak zömét a hírszerzési ciklustól történő eltérés okozza, mint például az információk megosztásának hiánya. A hírszerzési ciklussal kapcsolatban megállapítható, hogy elméleti szinten napjainkban is ennek az eljárásnak a mentén működnek a hírszerző szolgálatok. Az elmélet és a gyakorlat között olyan mértékben kell különbséget tenni, hogy az elmélet egy keretet biztosít annak érdekében, hogy az adott hírszerző szolgálat hatékonyan és eredményesen működjön, de a gyakorlat során figyelembe kell venni a szolgálat lehetőségeit, képességeit és helyzetét, mert egy több ezer főt alkalmazó hírszerző szolgálat tevékenységét nem lehet összehasonlítani egy pár száz fős szervezetével. A hírszerző szolgálatok tevékenységi rendszere és azon belül a folyamat elemei, illetve a szervezeti elemek kapcsolatrendszere általában hosszú évtizedek alatt alakultak ki, így azokon csak a szolgálatokat érintő paradigmaváltások esetén lehet változtatni.

Véleményem szerint a hírszerzési ciklus továbbra is megfelelő elméleti segítséget nyújt a hírszerző szolgálatok szakmai tevékenységéhez, ezért továbbra is egyik kulcseleme maradhat az állomány oktatásának. Ugyanakkor szükségesnek látom a fenti problémák további elemzését a hazai hírszerzés elméletének javítása érdekében.

⁴² Dr. VIDA Csaba: *Korszerű elemző-értékelő eljárások alkalmazása a hírszerzésben*. pp 77–86.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Arthur S. HULNICK: What's wrong with the Intelligence Cycle?
In: Loch K. JOHNSON (szerk.): Strategic intelligence 2.
Praeger Security International, London, 2007. pp. 1–22., 233.
ISBN 0-275-98942-9
- Dr. FENYVES Péter alezredes: A hírszerző ciklus.
In: Felderítő Szemle, II. évfolyam 3. szám, 2003. október. pp. 66–75.
ISSN 1588-242X
- Dr. VIDA Csaba: Korszerű elemző-értékelő eljárások alkalmazása
a hírszerzésben.
In: Hadtudomány, XXIII. évfolyam 1–2. szám, 2013. március. pp. 77–86.
ISSN 1215-4121
- Dr. VIDA Csaba: Művészet vagy tudomány.
Gondolatok a hírszerző elemzés-értékelésről.
In: Felderítő Szemle, XI. évfolyam 3–4. szám, 2013. február. pp. 139–151.
ISSN 1588-242X
- Geraint EVANS: Rethinking Military Intelligence Failure –
Putting the Wheels Back on the Intelligence Cycle.
Defence Studies, Volume 9, Issue 1, 2009. pp. 22–46.
ISSN 1470-2436
- Julian RICHARDS: The Art and Science of Intelligence Analysis.
Oxford University Press, USA, 2010. 197 p.
ISBN 9780199578450
- Kristan J. WHEATON: Let's Kill The Intelligence Cycle.
<http://sourcesandmethods.blogspot.hu/2011/05/lets-kill-intelligence-cycle-original.html>;
letöltés: 2013. 07. 14.
- Mark M. LOWENTHAL: Intelligence from secrets to policy.
CQ Press, Washington D.C., 2012. 440 p.
ISBN 9781608716753
- Mark PHYTHIAN edited: Understanding the Intelligence Cycle.
Routledge, Abingdon, 2013. 184 p.
ISBN 9780415811750
- Robert M. CLARK: Intelligence analysis: A Target-Centric Approach.
CQ Press, Washington D.C., 2009. 309 p.
ISBN 9781604265439
- Robert R. GLASS – Phillip B. DAVIDSON: Intelligence is for commanders.
Military Service Publishing Company, Harrisburg, 1948. 189 p.